

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
**ФАКУЛЬТЕТ СЛІДЧОЇ ТА ДЕТЕКТИВНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ»

(м. Харків, 20 травня 2025 р.)

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Координаційне бюро з кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії правових наук
Рада громадського контролю Державного бюро розслідувань
Кафедра кримінально-правової політики НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ

Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 20 травня 2025 р.)

Харків
«Юрайт»
2025

УДК 343.9:343.35:35.08
П 83

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Гетьман Анатолій Павлович – ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України;

Головкін Богдан Миколайович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

Таволжанський Олексій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент

Протидія злочинності в умовах довготривалої війни: збірник матеріалів П 83 Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 20 травня 2025 р.). Харків: Юрайт, 2025. 318 с.

ISBN 978-617-7450-29-9

*Матеріали викладено в авторській редакції з незначною коректурою.
Відповідальність за їхню якість, достовірність, а також відсутність у них відомостей,
що становлять державну таємницю та інформацію для службового користування,
несуть автори.*

ISBN 978-617-7450-29-9

УДК 343.9:343.35:35.08

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2025

© «Юрайт», оформлення, 2025

Зміст		
<u>Гетьман А. П.</u>	Вітальне слово	11
<u>Головкін Б.М.</u>	Щодо доброчесності в бізнесі	13
<u>Андрушко А. В.,</u>	Щодо змін, внесених до статті 442 КК України Законом від 9 жовтня 2024 року	19
<u>Дмитро Беляєв,</u> <u>Олег Букрєєв</u>	Щодо питань кримінально-правової оцінки дій, спрямованих на допомогу державі-агресору шляхом провадження господарської дія	25
<u>Олег Букрєєв</u>	Щодо поширення нових форм злочинних посягань на важливі об'єкти інфраструктури, техніку військовослужбовців та їх майно	31
<u>Вапнярчук А. В.</u>	Виправлення описок і очевидних арифметичних помилок та роз'яснення судового рішення як процесуальні гарантії забезпечення належного його виконання	38
<u>Вапнярчук В. В.</u>	Межі кримінального процесуального доказування	43
<u>Василевич В.В.,</u> <u>Джужа О.М.,</u>	Щодо пробації неповнолітніх	46

Андрушко А. В.,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правової політики Ужгородського національного університету,

***ЩОДО ЗМІН, ВНЕСЕНИХ ДО СТАТТІ 442 КК УКРАЇНИ
ЗАКОНОМ ВІД 9 ЖОВТНЯ 2024 РОКУ***

9 жовтня 2024 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього». Серед різного роду змін (частину яких не можна сприйняти позитивно) – викладення у новій редакції ст. 442 КК України, яка передбачає відповідальність за геноцид.

У цій доповіді хотілося б звернути увагу передовсім на те, що форма цього злочину, яка раніше визначалася як «заподіяння [членам національної, етнічної, расової чи релігійної групи] тяжких тілесних ушкоджень» тепер сформульована як «заподіяння членам групи серйозної шкоди» (п. 2 ч. 1 ст. 442). При цьому у примітці до ст. 442, якою зазначена стаття тоді ж була доповнена, вказано, що «для цілей цієї статті під серйозною шкодою слід розуміти заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або тілесних ушкоджень середньої тяжкості, вчинення зґвалтування або інших форм сексуального насильства, заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання».

Загалом такі зміни варто вітати, однак вони потребують належного аналізу. Передовсім варто звернути увагу на те, як розглядувана форма геноциду визначається у відповідних міжнародно-правових актах. У ст. II(b) Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього [1], так само, як і в ст. 6(b) Римського статуту Міжнародного кримінального суду [3], вжито формулювання «causing serious bodily or mental harm to members of the group», яке дослівно можна перекласти як «спричинення серйозної тілесної чи психічної шкоди членам такої групи». Водночас звернення до офіційних українських перекладів вказаних міжнародних актів засвідчує відмінності у формулюванні аналізованої форми геноциду. Так, в українському перекладі Конвенції 1948 року йдеться про

«заподіяння *серйозних тілесних ушкоджень* або психічного розладу членам такої групи», а в українському перекладі Римського статуту МКС – про «заподіяння *тяжких тілесних ушкоджень* або психічного розладу членам такої групи».

Зверну увагу на те, що в українських перекладах Конвенції 1948 року та Римського статуту МКС, як, зрештою, і в п. 2 ч. 1 ст. 442 КК України, вживається слово «заподіяння» замість більш точного відповідника «спричинення» («causing»). Такий підхід, однак, видається обґрунтованим, оскільки термін «спричинення», який вживається в міжнародно-правових актах, теоретично може вказувати на вчинення цього діяння з необережності. Водночас геноцид є винятково умисним злочином, що прямо впливає з його визначення у цих актах.

На відміну від попередньої, у чинній редакції ч. 1 ст. 442 КК України, як і в українському перекладі Конвенції 1948 року, розглядувана форма геноциду характеризується за допомогою слова «серйозна», яке, як зазначалося вище, вживається в згаданих вище міжнародних актах. Такий підхід є більш виправданим, адже використане в міжнародно-правових актах формулювання «causing serious bodily or mental harm to members of the group» охоплює не лише тілесні ушкодження (зокрема, згадані в попередній редакції ч. 1 ст. 442 КК України тяжкі тілесні ушкодження). Так, відповідно до схвалених Асамблеєю держав-учасниць Римського статуту Елементів злочинів [2], які використовуються Міжнародним кримінальним судом при тлумаченні положень Римського статуту, відповідна поведінка може включати акти катування, зґвалтування, сексуального насильства або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження, але не обмежується ними.

У чинній редакції ч. 1 ст. 442 КК України сказано загалом про «заподіяння членам групи *серйозної шкоди*», тобто окремо про заподіяння серйозної тілесної шкоди та про заподіяння серйозної психічної шкоди не згадується. В ч. 1 ст. 121 КК України, яка встановлює відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження, зазначено, що вказане діяння визнається таким, якщо воно, зокрема, спричинило психічну хворобу. Однак термін «психічна хвороба» на сьогодні визнається застарілим, а тому в цій статті варто було б використати більш

сучасний – «психічний розлад». Крім того, слід звернути увагу на те, що в згаданих вище міжнародно-правових актах заподіяння серйозної тілесної шкоди та заподіяння серйозної психічної шкоди визнаються альтернативними діями, вчинення яких з відповідним наміром визначається як геноцид. Як видається, цей факт варто було врахувати українському законодавцеві.

Недоліком чинної редакції ст. 442 КК України є також те, що в примітці до неї законодавець навів вичерпний перелік проявів геноциду у розглядуваній формі. Натомість в Елементах злочинів перелік таких проявів не є вичерпним, тобто може включати й інші дії. На цей момент звертає увагу також К.П. Задоя [6].

Законом від 9 жовтня 2024 року зміни внесені і до ч. 2 ст. 442 КК України. До того часу диспозиція цієї норми була викладена таким чином: «Публічні заклики до геноциду, а також виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів». Нині ж диспозиція цієї кримінально-правової заборони є такою: «Прямі та публічні заклики до вчинення діянь, передбачених частиною першою цієї статті, проголошені з метою повного або часткового знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи як такої, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких діянь з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів».

На мій погляд, зазначені зміни є виправданими. Законодавець уточнив, що заклики до вчинення діянь, передбачених частиною першою статті 442 КК України, мають бути не лише «публічними», а й «прямими», що краще відповідає міжнародному кримінальному праву: формулювання «прямі та публічні заклики до вчинення геноциду» («direct and public incitement to commit genocide») міститься в ст. III(c) Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, а також у практиці Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди (ст. 2(3)(c) Статуту МКТР) [4]. Прямі заклики – це такі висловлювання, які однозначно й недвозначно спонукають до вчинення дій, що становлять геноцид (для прикладу: «Вбивайте всіх українців!»), вони містять пряму спонуку до дії, а не натяки, алегорії чи загальні висловлювання ненависті, як-от: «Пора з ними щось зробити!». Водночас міжнародна судова практика (зокрема, МКТР) виходить

із того, що «прямими» можуть визнаватися й такі публічні заклики, які не містять буквального підбурювання до вчинення геноциду, але в конкретному контексті є однозначно зрозумілими для цільової аудиторії як спонукання до таких дій. Йдеться, зокрема, про використання метафор, евфемізмів або інших завуальованих мовних форм, які, хоч і не є прямими з формально-лінгвістичної точки зору, сприймаються адресатами як заклик до знищення захищеної групи. Таким чином, межа між «мовою ворожнечі» і «закликом до вчинення геноциду» може бути доволі тонкою. Уточнення про те, що такі заклики мають бути не лише публічними, а й прямими, спрямоване не лише на гармонізацію цієї кримінально-правової норми з міжнародним кримінальним правом, а й на звуження меж кримінальної відповідальності до закликів, що справді стимулюють вчинення геноциду, на відміну від оціночних висловлювань та риторики, яка, хоча й може бути неприйнятною, однак не має ознак прямого підбурювання.

У чинній редакції ч. 2 ст. 442 КК України сказано про «прямі та публічні заклики до вчинення діянь, передбачених частиною першою» (тобто заклики до конкретних діянь – вбивства членів групи, заподіяння їм серйозної шкоди тощо), а не до абстрактного «геноциду» як такого. Це має важливе значення, оскільки «геноцид» сам по собі є не дією, а комплексом конкретних діянь, які мають на меті знищення захищеної від цього злочину групи. У контексті триваючої російської агресії проти України відповідні зміни до ч. 2 ст. 442 КК України дозволять поліпшити кримінально-правову протидію російській пропаганді, спрямованій на знищення українців як національної групи, що може мати ознаки геноциду. Як видається, такі зміни до зазначеної статті покращать правозастосування, оскільки завдяки ним не потрібно доказувати «заклики до геноциду», достатньо доказати заклики до конкретних дій (наприклад, убивств), які мають на меті знищення захищеної від геноциду групи.

Важливо звернути увагу також на те, що Законом від 9 жовтня 2024 року було посилено відповідальність за діяння, передбачені ч. 2 ст. 442 КК України. Якщо донедавна цей злочин карався пробаційним наглядом строком до п'яти років (а ще раніше – арештом на строк до шести місяців) або позбавленням волі на той самий

строк, то сьогодні – позбавленням волі на строк від трьох до семи років. Такі зміни також видаються важливими й обґрунтованими, оскільки покарання за цей злочин тепер більшою мірою відповідає його реальній суспільній небезпеці. Передбачення в попередній редакції санкції цієї кримінально-правової норми покарання у виді пробаційного нагляду, тим більше в умовах повномасштабного російського вторгнення, коли заклики «стерти Україну з лиця землі» чи не щодня лунають з уст російських пропагандистів, важко пояснити. Зауважу також, що суворі покарання за аналогічне діяння передбачають й зарубіжні законодавці: зазвичай це ув'язнення, максимальний строк якого варіюється від 4 (Уругвай) до 16 (Мозамбік) років. Деякі законодавці (зокрема, Ізраїлю та Чехії) прямі та публічні заклики до геноциду приписують карати так само, як і вчинення геноциду. Альтернативне позбавленню волі покарання – штраф у розмірі до 500 000 доларів США – за вказане діяння передбачене лише в законодавстві США [5, с. 803–804].

Список використаних джерел:

1. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide / United Nations Treaty Collection. URL: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-1&chapter=4&clang=_en
2. Elements of Crimes / International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Elements-of-Crimes.pdf>
3. Rome Statute of the International Criminal Court / International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>
4. Statute of the International Tribunal for Rwanda / UN. URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ictr_ef.pdf
5. Андрушко А.В. Порівняльно-правовий аналіз законодавства зарубіжних держав про відповідальність за геноцид. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 788–809.

6. Задоя К. Хроніки народження одного карго-культу: як та чому процес гармонізації українського кримінального законодавства з міжнародним кримінальним правом рухається у неправильному напрямку / Центр громадянських свобод. URL: <https://ccl.org.ua/positions/hroniky-narodzhennya-odnogo-kargo-kultu-yak-ta-chomu-proczes-garmonizacziyi-ukrayinskogo-kryminalnogo-zakonodavstva-z-mizhnarodnym-kryminalnym-pravom-ruhayetsya-u-nepravylnomu-napryamku/>

Наукове видання

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ

Збірник матеріалів

Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 20 травня 2025 р.)

Відповідальний за випуск О. В. Таволжанський

Коректор С. С. Сальчук

Комп'ютерна верстка і дизайн І. В. Москалюк

Підписано до поширення

через мережу Інтернет 20.05.2025 р.

Формат 60х84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.

Ум. друк. арк. 18,68. Обл.-вид. арк. 13,9 Зам. № 2006/1

Оригінал-макет виготовлено видавництвом «Юрайт»

(Свідоцтво про внесення до державного реєстру

суб'єктів видавничої діяльності:

серія ДК № 4236 від 22.12.2011 р.)